

Fukuyama och Roten....

Debatt. Dagens ETC

🕒 2015-01-27 06:14

Problemet är värst i det globala Syd där man trots ineffektiva stater (Kina undantaget) provar demokrati. Då går det illa. Väst har medverkat. "To get to Denmark", som det heter, måste man istället börja med effektiva stater.

Bild: Ricardo Villar

De mäktiga skiftar sina prioriteringar – till förmån för vad?

När nyliberalismens interventioner och demokratisering misslyckats förespråkas i stället konservativt statsbygge. Francis Fukuyama hör återigen till de främsta idébärarna. Problemet är att hans tes är historiskt selektiv och politiskt vettlös skåpmat, skriver Olle Törnquist.

Liberal demokratisering för fred och välstånd i det globala Syd (och Öst) håller på att ersättas av konservativt statsbyggande. Det behöver förstås inte vara fel att ändra åsikt och hävda motsatsen lika bestämt. Men nu är omvändelsen så makaber att den måste diskuteras.

Utgångspunkten är år 1992. Den konservativa och politiskt mest inflytelserike amerikanske statsvetaren Samuel Huntington och hans före detta student, den yvige nyliberalen Francis Fukuyama, har hamnat i ett gräl om världen efter det kalla kriget. Enligt Huntington kommer motsättningen mellan Väst och Öst att ersättas av en konflikt mellan de stora civilisationerna. Enligt Fukuyama har istället liberalismen segrat och vi ser slutet på historien.

Länge pendlade diskussionerna mellan Huntingtons realpolitik till Västs försvar och Fukuyamas idealpolitik för att sprida marknader och liberal demokrati. Men nu har tiden vänt. Medan marknadskrafterna segrat har Väst kört fast, både i kampen mot hotfulla civilisationer och i exporten av liberal demokrati. Det ser speciellt illa ut i de forna sovjetstaterna, Mellanöstern och Nordafrika. Vad Huntington skulle sagt vet vi inte, han har gått bort. Men i två voluminösa böcker – *The Origins of Political Order* (2011) och *Political Order and Political Decay* (2014) – diskuterar nu Fukuyama civilisationerna, överger liberalismen och återupptäcker Huntingtons etatism från 60-talet, det vill säga föreställningen att en stor eller stark stat är nödvändig.

Fukuyamas nya tes är att statsbyggnad måste prioriteras. Historiskt sett är god liberal demokrati resultatet av en effektiv stat som sedan kombinerats med rättsstatliga principer ("rule of law") och ansvar inför samhället ("accountability"). Detta skedde främst i Europa efter att härskarna byggt starka stater för att vinna krig. Fukuyamas favorit är Danmark. Sverige kunde ha adderats. Utan en stark stat blev resultatet korrupktion, klientelism och konflikter. Sådana brister plågar fortfarande USA, till exempel. Men Fukuyama tillägger att problemet är värst i det globala Syd där man trots ineffektiva stater (Kina undantaget) provar demokrati. Då går det illa. Väst har medverkat. "To get to Denmark", som det heter, måste man istället börja med effektiva stater.

Kritiker av nyliberalism och Irak-interventioner applåderar gärna Fukuyamas omvändelse. Flera statsvetare instämmer; i Sverige står Bo Rothstein för en liknande åsikt. Fredsforskare som Edward Mansfield och Jack Snyder tillägger att det blir mer konflikter om demokratisering föregår starka institutioner.

Men det finns mycket att invända. Skiljer man inte mellan demokrati och demokratisering, och erkänner man inte att båda kan ha olika omfång och kvalitet utan bara definierar dem som vissa friheter och allmänna val, är det självklart att det ofta leder till korrupktion samt etniska och religiösa konflikter. Men sådan kritik är ändå futtig jämfört med att Fukuyamas tes är historiskt selektiv och politiskt vettlös skåpmat. På vilket sätt?

Naturligtvis skriver inte Fukuyama till uttalat försvar av autokrater. Han säger bara att en effektiv stat ska komma först. Och bortsett från nyliberaler och anarkister är förstås alla ense om att en sådan stat behövs för att garantera likhet inför lagen, ansvar inför samhället, sociala rättigheter och välfärd. Men hur skapas den?

Visst har Fukuyama rätt i att hans tidigare strategi – att avreglera ekonomin, störta diktatorerna och exportera ”korrekta” juridiska och politiska institutioner – är speciellt misslyckad där det saknas lämpliga statsapparater och institutioner att bygga på, som i Irak eller Libyen. Men vad ska man göra då? Det är den viktiga och obesvarade frågan! För så ser det ut i stora delar av världen.

Fukuyamas svar är statsbyggnad genom ”politics of order”. Han har nämligen inte mer att säga om statsbyggnad än att summera valda delar av Europas och Kinas historia och att återuppväcka Samuel Huntingtons tidiga 60-talstes. Den gick ut på, att när vanligt folk fick mer frihet, utbildning och jobb i städerna (eller blev arbetslösa), kunde gamla politiska institutioner och ledare inte handskas med ”massorna”, samtidigt som den nya medelklassen var för svag för att vinna val. Istället attraherades många människor av socialism och kommunism.

Det var god en analys – problemet var slutsatsen: att där medelklassen var för svag behövdes det ”politics of order” så att istället starka ledare och byråkrater kunde bygga effektiva stater. Moskva hade en liknande tes. Efter värre: resultatet blev förödande.

Huntingtons tes användes nämligen under 1960- och 70-talen för att motivera den militära interventionen i Vietnam, massmorden och diktaturen i Indonesien och vågen av ”medelklasskupper” i bland annat Latinamerika. Följden var repressiv utveckling som bara genererade mer maktmissbruk, korruption och kriser. Dessutom var det ironiskt nog just detta som från 1980-talet ledde till den tredje demokratiseringsvågen, inklusive alla de svaga institutioner som Fukuyama nu kritiserar.

Men Fukuyama undviker katastroferna. Han berättar bara de historier som talar till hans fördel. Det är dålig samhällsvetenskap.

Sak samma med de fall där demokratisering fungerat någorlunda, trots dåliga förutsättningar. Inget nämnvärt sägs t.ex. om världens största demokrati (Indien) eller den största nya demokratin (Indonesien). Och inget sägs om att korruptionen i sådana länder till stor del beror på, att de mäktiga aktörer som enligt Huntington och Fukuyama kunde förväntas bygga en bättre stat istället missbrukat den för egen vinning i brist på tillräckligt starka demokratiska motkrafter.

En relevant fråga är visserligen om speciellt de medelklasser som tidigare ansågs för svaga att driva fram effektiva stater, vilket motiverade auktoritär ”politics of order”, nu blivit bättre rustade genom all ekonomisk tillväxt, så att dagens statsbyggnad kunde kräva mindre autokrati. Men inte heller detta bryr sig Fukuyama om. Han nöjer sig med att generalisera från Europas historia.

Relevant forskning om det globala Syd visar dock att det råder fortsatt brist på ämbetsmän av gammal skandinavisk typ, liksom på kapitalister som önskar sig likhet inför lagen (för att de inte längre satsar på extraktiv verksamhet med hjälp av politiska kontakter) och på en enhetlig arbetarrörelse. Detta gäller inte bara i till exempel militärens Burma. Merparten av tillväxten i Syd är fortsatt baserad på institutioner som främjar extraktiv icke inkluderande utveckling, för att använda de amerikanska ekonomerna Daron Acemoglus och James Robinsons begrepp i deras mer balanserade *Why Nations Fail* (2012). Vad ska man göra då?

Uppenbarligen har varken nyliberaler eller anhängare av "politics of order" ett hållbart svar. Mindre extrema studier föreslår istället gradvis demokratisering som främjar representation av de fragmenterade men potentiellt viktiga krafter inom medel- och arbetarklass, och bland städernas och landsbygdens fattiga. Det är dessa grupper som verkligen kan driva fram en väl fungerade stat med likhet inför lagen och ansvar inför samhället!

Olle Törnquist

Professor i statsvetenskap och utvecklingsforskning, Universitetet i Oslo